

شناختی بر آیین شینتو

بخش اول

۱۵ خرداد ۱۳۹۱

علی فرح‌بخش / رادیو کوچه

آیین «شینتو» (Shinto) بیش‌تر یک باور کهن است تا یک دین منسجم و سازمان یافته، هر چند که در دوره‌ی معاصر، بسیاری کوشیدند تا این آیین باستانی را به‌صورت «دین»، در یک چارچوب رسمی قرار دهند.

شینتو، شکل پیشرفته‌ی «آنیمیزم» (Animism) باستانی ژاپن بوده و شاید بتوان گفت پایه‌های آن از خالص‌ترین و بکرترین باورهای کهن جهان است، زیرا مجمع‌الجزایر ژاپن، به‌علت موقعیت جغرافیایی خاص خود، کم‌ترین نفوذ باورهای بیگانه را داشته است، و البته در این میان، حرکت فرهنگ، سنت‌ها و باور چینیان به ژاپن – چه به‌طور مستقیم و چه از طریق کره – را نمی‌توان انکار کرد.

آنیمیزم آغازین

«آنیمیزم» از باورهای باستانی جهان است. باور آنیمیزم بر پایه‌ی اعتقاد به ارواح و نیروهای فوق‌طبیعی استوار است که این نیروهای قدرتمند، در مظاهر طبیعت، حیوانات، جانداران و عناصر بی‌جان، تجلی می‌یابند. از این‌رو، ارتباط اصولی با محیط، سبب می‌شود تا این نیروهای فراطبیعی، در راستای امداد و تکامل بشر، مورد استفاده قرار گیرند. شکل پیشرفته‌ی این ارواح و نیروها با گذشت زمان به الهه‌ها و خدایان تبدیل شد.

مردم ژاپن نیز در ابتدا به چنین باورهایی گرایش یافتند. این که آیا اعتقاد به چنین ذهنیتی، خارج از مرزهای ژاپن به سکنه‌ی باستانی این سرزمین القا شده و یا چنین باوری توسط خود آنان خلق شده‌است به‌وضوح مشخص نیست.

ژاپن سرزمینی است که به دلیل موقعیت جغرافیایی خود، دارای پدیده‌های طبیعی مخرب بسیاری چون زلزله و طوفان است. بشر، همواره در گذار تاریخ به مقابله با چنین پدیده‌هایی برخاسته است و این مقابله هرگز نمی‌توانسته از طریق مبارزه صورت گیرد. برای تقابل با چنین نیروهای عظیمی، تنها نیروهای فوق طبیعی، دستگیر انسان عصر باستان بودند.

در دوره‌ی «جومون» (Jomon) (سه هزار سال پیش از میلاد) در ژاپن، عقاید آنیمیزی وجود داشت که در دوره‌ی «یایویی» (Yayoi) (300 تا 100 پیش از میلاد) این باور رفته رفته در پرستش و نکوداشت نیاکان متجلی شد. ارواح فوق‌طبیعی و نیرومند نیز، به‌صورتی متمرکزتر مورد توجه قرار گرفت و به‌صورت شبه خدایان مورد پرستش و احترام واقع شد. آیین‌های تطهیر، غیب‌گویی و طالع‌بینی نیز منسجم‌تر و مکملی بر پرستش شبه خدایان شد.

این احتمال بسیار زیاد است که چنین باورهایی از چین و کره به ژاپن راه یافته باشد. در هر حال با تلفیق چنین عقایدی، پایه و بن‌مایه‌های آیین «شینتو»، به‌مرور شکل گرفت، از این رو، زمان یا تاریخ معینی برای زایش شینتو وجود ندارد، زیرا شکل‌گیری ساختار و باور شینتو، سیری طولانی و فاقد مرزبندی زمانی را طی کرده، و البته بی‌شک، یک فرد خاص نیز پایه‌گذار آن نبوده است.

بنیان‌های شینتو

واژه‌ی «شینتو»، لفظی چینی‌الاصل است که در زمان‌های آغازین، متداول نبود، هر چند که نسبتاً کهن است. «شینتو» مرکب از دو واژه‌نگاره است: یکی «شین» که معادلی‌ست برای اصطلاح بومی «کامی» (Kami) و دیگری «دو» (do) یا «تو» (to) که از واژه‌ی چینی «دائو» (Dao) یا «تائو» (Tao) به‌معنای «راه» اتخاذ شده و معادلی‌ست برای اصطلاح «میچی» (michi).

پس در حقیقت نام این آیین، «کامی‌نومیچی» (kami-no michi) بوده، به‌معنای «راه کامی».

«کامی» نیرو و عنصر مورد پرستش در آیین شینتو است. بسیاری سعی دارند که این واژه را معادلی برای کلمه‌ی خدا، خداگونه، الهه و غیره قرار دهند. کامی‌ها بسیار فراوان‌اند و شکل انسجام یافته و متمرکز ارواح و نیروهای مورد باور در آنیمیزم آغازین هستند.

باور و پرستش کامی‌ها، دارای دو بُعد شخصی و اجتماعی‌ست. باور جمعی و اجتماعی کامی، باعث بسط آگاهی در روابط بین فردی مردم ژاپن بوده‌است. این اتصال شاید در دیگر باورها نیز وجود داشته باشد، اما این بسط آگاهی، با امتدادی به طبیعت و حتا فضای زیست‌ساختگی بشر، پیوند خورده‌است. تمرکز این باور ملی، دایره‌ای به وسعت ژاپن بوده که نقطه‌ی مرکزی آن، «امپراتور» است. از این‌روست که مردم ژاپن، نسبت به مام وطن بسیار متعصب‌اند و به امپراتور، به دیده‌ی یک نماد ملی می‌نگرند که

سمبلی‌ست از تمامی ژاپن، سمبلی که یادآور و حافظ نیای کهن و هم‌بستگی ملی است. البته باید در نظر داشت که در عصر معاصر، چنین باوری با چالش‌هایی نیز همراه بوده‌است.

متون مقدس شینتو

شینتو بر خلاف بسیاری از ادیان دیگر، کتاب مقدسی ندارد. با این‌همه، کهن‌نامه‌های خاصی وجود دارد که معتبر به‌شمار می‌آیند و بنیاد تاریخی و معنوی شینتو دانسته می‌شوند. نخستین کهن‌نامه با نام «کوجی‌کی» (Kojiki) (گزارش امور کهن) به فرمان امپراتور تالیف شد و حاوی اساطیر و تاریخ آغازین مردم ژاپن است. این سند، کهن‌ترین گزارش تاریخی ژاپنی موجود می‌باشد که تاریخ آن 712 میلادی‌ست. «کوجی‌کی» گزارشی از وقایع را تا سال 628 میلادی به‌دست می‌دهد.

دومین سند، «نیهون‌گی» (Nihongi) یا «نیهون‌شوکی» (Shoki Nihon) (گاه‌نگارهای ژاپن)، هشت سال بعد از «کوجی‌کی» پدید آمد و گزارش‌هایی تا سال 697 میلادی را می‌آورد. این کتاب‌ها حاوی تنها گزارش‌های کهن موجود از خاندان امپراتوری و چندین دودمانی هستند که ملت ژاپن را شکل دادند.

«کوگوشویی» (Kogoshui) (خوشه‌چینی‌هایی از داستان‌های کهن)، «انگی‌شیکی» (Engi Shiki) (قوانین مشروح دوره‌ی انگی) و «کووجی‌کی» (Kujiki) (گاه‌نگارهای وقایع کهن) نیز از منابع اولیه‌ی اطلاعات هستند.

«کوگوشویی» در 807 میلادی نوشته شد و تا حدودی به اطلاعات ما در مورد شینتوی آغازین می‌افزاید. «انگی‌شیکی» در 927 میلادی منتشر شد و منبع اصلی اطلاعات درباره‌ی شینتوی آغازین، دعاها، مراسم، آیین‌ها و شیوه‌ی اداره‌ی امور خدایی‌ست. «کووجی‌کی» نیز کتاب بسیار کهن و ارزشمندی است که بیش‌تر حاوی چیزهایی‌ست که در «کوجی‌کی» و «نیهون‌گی» نوشته شده. اما باید تاکید شود که هیچ‌یک از کتاب‌های ذکر شده، کتاب مقدس، در معنای مسیحی و اسلامی این اصطلاح به‌شمار نمی‌آیند. آن‌ها در اصل گزارش‌های تاریخی‌اند که علاوه بر فایده‌ی سیاسی یا دودمانی، شکل‌های کهن دین کامی را در بردارند.

سیرتاریخی شینتو

پیرامون دوره‌های «جومون» و «یایویی» که تاریخ آن را بسیار گوناگون و مختلف ذکر کرده‌اند، مختصر ذکری به‌میان آمد.

دوره‌ی «کوفون» (Kofun) (300 تا 710 میلادی) دوره‌ای بود که به پیدایش ژاپن به مثابه‌ی یک ملت انجامید. در طی این دوره بود که اولین و مهم‌ترین ایزدکده‌های سنت اصلی شینتو، یعنی ایزدکده‌ی «ایسه» (Ise) و ایزدکده‌ی «ایزومو» (Izumo) پدید آمدند.

به رسمیت شناختن آیین بودا در حدود 538 میلادی و سپس توسعه‌ی سریع آن، باعث نظام‌مندی شینتو شد. هرچند که آیین بودا و شینتو کمابیش با یکدیگر تلفیق یافتند، اما بسیاری بر آن شدند تا باورهای کهن را از آیین‌های وارد شده به ژاپن مجزا سازند، از این‌رو آیین شینتو به‌عنوان یک باور کهن و نماد ملی، شکل نظام‌مندتری به خود گرفت.

از سوی دیگر، رشد آیین «کنفوسیوس» (Confucius) که پیش‌تر از آیین بودا به ژاپن راه یافته بود، عنصر خارجی دیگری بود که باید مورد کنترل قرار می‌گرفت. در طی دوره‌های «نارا» (Nara) (710 تا 794 میلادی) و «هی‌آن» (Heian) (794 تا 1185 میلادی)، نظام شینتو متبلور شد و از آن پس، با دیگر نظام‌های دینی و فلسفی آسیا، بر هم‌کنش مداوم و پویا داشت. این برهم‌کنشی، که در تمام سطوح توسعه یافت و در بیشتر تاریخ ژاپن مکاتب تلفیقی و نیز کیش‌های مختلفی را به‌وجود آورد، در دوره‌ی «ادو» (Edo) (1600 تا 1868 میلادی)، واکنشی پدید آورد که سرانجام به نوزایی شینتو به مثابه‌ی راه باستانی انجامید، با این فرض که هیچ‌یک از تأثیرات بیگانه در آن وجود ندارد. این روند، آیین شینتو را در پایان قرن نوزدهم، با حرکت‌ها و جنبش‌های میهن‌پرستانه‌ی بسیاری از ژاپنی‌ها، به دین دولتی تبدیل کرد، هر چند این امر در سال 1945 میلادی، بر چیده شد و شینتو دوباره دینی در میان دین‌های دیگر ژاپن به‌شمار آمد.

در قسمت دوم این گزارش به «انواع شینتو»، «مراسم و آیین‌ها» و «شینتویسم در عصر معاصر» خواهیم پرداخت.
